

Doradztwo zawodowe dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi – analiza aktualnego stanu i perspektywy rozwoju

dr Sławomir Hinc

A. Teoretyczne podłoże doradztwa zawodowego dla dzieci i młodzieży z SPE

A.1. WPROWADZENIE

Proces planowania kariery zawodowej jest jednym z kluczowych zadań rozwojowych okresu adolescencji. Dla dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE), w tym posiadających orzeczenia o niepełnosprawności, wejście na rynek pracy stanowi szczególne wyzwanie, wynikające zarówno z barier poznawczych i społecznych, jak i strukturalnych uwarunkowań systemu edukacji i zatrudnienia¹.

Doradztwo zawodowe definiuje się jako proces wspierania jednostki w planowaniu edukacji i kariery zawodowej poprzez diagnozę predyspozycji, rozwijanie kompetencji decyzyjnych oraz adaptację do wymagań rynku pracy². Kluczową rolę odgrywa tu społeczno-poznawcza teoria kariery, która kładzie nacisk na poczucie własnej skuteczności i oczekiwania dotyczące rezultatów³. Pomimo ustawowego umocowania doradztwa zawodowego w polskim systemie oświaty, jego realizacja wobec uczniów SPE bywa fragmentaryczna i zależna od lokalnych zasobów kadrowych, organizacyjnych i materialnych⁴.

A.2. KONTEKST TEORETYCZNY DORADZTWA ZAWODOWEGO W SPE

A.2.1. Specjalne potrzeby edukacyjne — definicja i zakres

SPE obejmują szczególne uwarunkowania rozwojowe i edukacyjne, które wymagają odmiennych metod pracy, dostosowań dydaktycznych i wsparcia psychologiczno-pedagogicznego. Zaliczają się do nich trudności w uczeniu się, niepełnosprawność sensoryczna lub ruchowa, upośledzenie umysłowe, zaburzenia komunikacji językowej oraz przewlekłe choroby⁵.

W doradztwie zawodowym istotne jest więc nie tylko dostarczenie informacji o zawodach, ale **indywidualne podejście uwzględniające profil funkcjonowania ucznia oraz kontekst środowiskowy**⁶.

A.2.2. Model biopsychospołeczny a doradztwo kariery

Model biopsychospołeczny WHO wskazuje, że funkcjonowanie jednostki jest wynikiem interakcji między stanem zdrowia a barierami środowiskowymi⁷.

W doradztwie zawodowym oznacza to:

- identyfikację barier środowiskowych (np. dostępność praktyk, stereotypy pracodawców),
- analizę mocnych stron i zasobów ucznia,
- uwzględnienie wsparcia instytucjonalnego i społecznego⁸.

A.3. SYSTEM DORADZTWA ZAWODOWEGO W POLSCE

A.3.1. Ramy prawne i instytucjonalne

Doradztwo zawodowe w polskim systemie edukacji jest regulowane przez ustawę Prawo oświatowe⁹. Szkoły i placówki oświatowe mają obowiązek realizować działania doradcze, a poradnie psychologiczno-pedagogiczne wspierają uczniów w diagnozie predyspozycji i planowaniu ścieżki edukacyjnej.

Dla uczniów z orzeczeniami o potrzebie kształcenia specjalnego wsparcie doradcze powinno być integralną częścią indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego (IPET)^{10,4}.

A.3.2. Zadania doradcy zawodowego w praktyce szkolnej

W praktyce doradcy zawodowi:

- przeprowadzają diagnozę predyspozycji i zainteresowań¹¹,
- organizują zajęcia warsztatowe i konsultacje¹²,
- wspierają przygotowanie do wejścia na rynek pracy¹³,
- współpracują z rodzicami i poradniami psychologiczno-pedagogicznymi¹⁴.

A.4. WSPARCIE UCZNIÓW SPE W OKRESIE TRANZYJCJI EDUKACJA–PRACA

A.4.1. Potrzeba wsparcia tranzycyjnego

Badania międzynarodowe wskazują, że uczniowie z niepełnosprawnościami mają niższe wskaźniki zatrudnienia i wyższe ryzyko marginalizacji społecznej¹⁵.

Proces tranzycji wymaga skoordynowanego wsparcia obejmującego:

- planowanie kariery od wczesnych etapów edukacji¹⁶,
- praktyki i staże dostosowane do indywidualnych możliwości¹⁷,
- współpracę z lokalnymi pracodawcami¹⁸,
- monitorowanie rezultatów programów doradczych¹⁹.

A.4.2. Dobre praktyki i narzędzia wspierające

W praktyce doradczej coraz większą rolę odgrywają:

- narzędzia samooceny predyspozycji i zainteresowań²⁰,
- materiały ORE i IBE dotyczące SPE²¹,
- programy warsztatowe dla uczniów, nauczycieli i rodziców²².

A.5. BARIERY I OGRANICZENIA W REALIZACJI DORADZTWA ZAWODOWEGO

Do głównych **problemów** należą:

1. Niewystarczające zasoby kadrowe i kompetencyjne²³,
2. Fragmentaryczność wsparcia²⁴,
3. Nierówności terytorialne²⁵,
4. Brak systemowego monitorowania²⁶.

A.6. PERSPEKTYWY ROZWOJU DORADZTWA ZAWODOWEGO DLA UCZNIÓW Z SPE

A.6.1. Integracja systemowa

Doradztwo zawodowe powinno być traktowane jako element **systemowej polityki edukacyjno-zawodowej**, łączący edukację, zatrudnienie i wsparcie społeczne²⁷.

A.6.2. Rekomendacje praktyczne

- rozwijanie kompetencji doradców²⁸,
- tworzenie lokalnych partnerstw na rzecz zatrudnienia wspomaganego²⁹,
- wykorzystanie narzędzi cyfrowych³⁰, ale o tym słów kilka będzie można znaleźć w dalszej części niniejszego tekstu,
- monitorowanie efektów programów doradczych³¹.

A.7. WNIOSKI

Doradztwo zawodowe dla dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi wymaga **indywidualizacji, wsparcia środowiska i integracji działań systemowych**³². Chociaż formalne ramy prawne w Polsce umożliwiają realizację działań doradczych, ich efektywność zależy od zasobów osobowych i organizacyjnych, a także od jakości lokalnych modeli wsparcia³³.

PRZYPISY

1. J. Super, A Life-Span, Life-Space Approach to Career Development, San Francisco 1990.
2. D. Brown, L. Brooks, Career Choice and Development, San Francisco 1990.
3. R. W. Lent, S. D. Brown, G. Hackett, „Toward a Unifying Social Cognitive Theory of Career and Academic Interest, Choice, and Performance”, Journal of Vocational Behavior 1994, nr 45(1).
4. OECD, Sickness, Disability and Work: Breaking the Barriers, Paris 2010.
5. European Agency for Special Needs and Inclusive Education, Transition from School to Employment, Odense 2018.
6. K. Alsaadat, „Job placement for students with special needs: Career and vocational guidance”, European Journal of Special Education Research 2020.
7. WHO, International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF), Geneva 2001.
8. A. Junaidi, M. Irvan, A. Ediyanto, & A. Sunandar, „Career guidance and counseling for learners with disabilities”, PSIKOPEDAGOGIA 2021.
9. Prawo oświatowe.
10. Ośrodek Rozwoju Edukacji, materiały dotyczące doradztwa zawodowego dla uczniów SPE, doradztwo.ore.edu.pl.
11. Przewodnik doradczy dla uczniów ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi, IBE, infozawodowe.men.gov.pl.
- 12–33. [Materiały własne, raporty JST i praktyki szkół specjalnych w Polsce].

B. Doradztwo zawodowe dla dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w kontekście uwarunkowań i realiów samorządu terytorialnego w Polsce.

A.1. WPROWADZENIE

Rozdział ten podejmuje problematykę doradztwa zawodowego skierowanego do dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE), w tym posiadających orzeczenia o niepełnosprawności, w kontekście uwarunkowań funkcjonowania samorządu terytorialnego w Polsce. Analiza ma charakter teoretyczno-systemowy i opiera się na przeglądzie literatury przedmiotu, dokumentów prawnych oraz raportów międzynarodowych. Wskazano, że skuteczność doradztwa zawodowego wobec tej grupy uczniów jest silnie uzależniona od potencjału organizacyjnego i finansowego jednostek samorządu terytorialnego (JST), które jako organy prowadzące szkoły i poradnie psychologiczno-pedagogiczne odpowiadają za realne warunki realizacji zadań doradczych. Rozdział ten formułuje także rekomendacje dla polityki lokalnej oraz wskazuje kierunki dalszych badań empirycznych.

Proces przejścia z edukacji do aktywności zawodowej stanowi jedno z kluczowych wyzwań rozwojowych okresu adolescencji. W przypadku dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE), w tym posiadających orzeczenia o niepełnosprawności, proces ten jest dodatkowo obciążony barierami strukturalnymi, psychospołecznymi oraz instytucjonalnymi. Współczesne doradztwo zawodowe nie może być rozumiane wyłącznie jako dostarczanie informacji o zawodach, lecz jako złożony proces wspierania rozwoju tożsamości zawodowej, kompetencji adaptacyjnych oraz zdolności podejmowania decyzji w zmiennym środowisku społecznym¹.

W polskim systemie oświaty działania doradcze są prawnie umocowane, jednak ich realizacja odbywa się w warunkach silnego zróżnicowania terytorialnego. Jednostki samorządu terytorialnego, jako organy prowadzące szkoły i placówki oświatowe, odgrywają kluczową rolę w organizowaniu warunków wsparcia dla uczniów z SPE. Celem niniejszego rozdziału jest właśnie analiza systemu doradztwa zawodowego wobec tej grupy uczniów z uwzględnieniem uwarunkowań samorządowych.

B.2. SPECJALNE POTRZEBY EDUKACYJNE I DORADZTWO ZAWODOWE – KONTEKST TEORETYCZNY

Pojęcie specjalnych potrzeb edukacyjnych obejmuje uczniów wymagających dostosowania procesu kształcenia ze względu na niepełnosprawność, zaburzenia rozwojowe, trudności w uczeniu się lub inne szczególne uwarunkowania funkcjonowania. Współczesne podejście do niepełnosprawności opiera się na modelu biopsychospołecznym rozwijanym przez World Health Organization w ramach klasyfikacji ICF². Model ten zakłada, że poziom aktywności zawodowej jednostki jest wynikiem interakcji między stanem zdrowia a barierami środowiskowymi.

Z perspektywy psychologii kariery szczególne znaczenie ma społeczno-poznawcza teoria kariery (SCCT) opracowana przez Robert W. Lent, Steven D. Brown i Gail Hackett³. Teoria ta wskazuje na kluczową rolę poczucia własnej skuteczności, oczekiwań rezultatów oraz wsparcia środowiskowego w procesie podejmowania decyzji zawodowych. W odniesieniu do młodzieży ze SPE czynniki środowiskowe – w tym jakość lokalnej oferty edukacyjnej i zawodowej – mają szczególne znaczenie.

B.3. RAMY PRAWNE DORADZTWA ZAWODOWEGO W POLSCE

Podstawę prawną realizacji doradztwa zawodowego w systemie edukacji stanowi Prawo oświatowe⁴ oraz akty wykonawcze dotyczące organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej i doradztwa zawodowego. Szkoły zobowiązane są do prowadzenia działań z zakresu doradztwa na wszystkich etapach edukacyjnych, natomiast w przypadku uczniów z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego wsparcie to powinno być integralną częścią indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego (IPET).

Jednocześnie funkcjonowanie szkół i poradni psychologiczno-pedagogicznych regulowane jest przez przepisy dotyczące samorządu terytorialnego, w tym Ustawa o samorządzie gminnym⁵ oraz Ustawa o samorządzie powiatowym⁶.

To właśnie gminy i powiaty odpowiadają za prowadzenie szkół podstawowych, ponadpodstawowych oraz poradni, co oznacza, że realny kształt doradztwa zawodowego jest w znacznym stopniu zależny od polityki lokalnej.

B.4. ROLA SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO W ORGANIZACJI DORADZTWA ZAWODOWEGO

B.4.1. Kompetencje organizacyjne i finansowe

Jednostki samorządu terytorialnego odpowiadają za:

- zatrudnianie doradców zawodowych i specjalistów,
- organizację kształcenia zawodowego,
- finansowanie dodatkowych programów wsparcia,
- tworzenie lokalnych strategii edukacyjnych i społecznych.

Zróźnicowanie dochodów własnych JST powoduje nierówności w dostępie do wysokiej jakości usług doradczych. W jednostkach o większym potencjale finansowym możliwe jest tworzenie centrów doradztwa, realizacja projektów unijnych czy rozwijanie współpracy z przedsiębiorcami.

B.4.2. Lokalny rynek pracy

Struktura lokalnej gospodarki istotnie wpływa na realne możliwości zatrudnienia absolwentów szkół specjalnych i branżowych. Raporty Organisation for Economic Co-operation and Development wskazują, że osoby z niepełnosprawnościami są szczególnie narażone na wykluczenie z rynku pracy⁷. W tym kontekście rola powiatów jako podmiotów współpracujących z urzędami pracy nabiera szczególnego znaczenia.

B.4.3. Koordynacja międzysektorowa

Efektywne wsparcie wymaga współpracy między szkołami, poradniami, ośrodkami pomocy społecznej oraz instytucjami rynku pracy. Brak koordynacji skutkuje rozproszeniem działań i ograniczoną skutecznością wsparcia.

B.5. BARIERY I WYZWANIA SYSTEMOWE

Analiza systemowa pozwala wyróżnić następujące **problemy**:

1. Nierówności terytorialne w dostępie do specjalistów.
2. Ograniczone monitorowanie losów absolwentów.
3. Niedostateczne przygotowanie doradców do pracy z uczniami ze złożonymi potrzebami.
4. Fragmentaryczność współpracy między instytucjami.

Raport European Agency for Special Needs and Inclusive Education podkreśla, że skuteczna tranzycja zawodowa wymaga systemowego planowania i wczesnego wsparcia⁸.

B.6. REKOMENDACJE DLA POLITYKI LOKALNEJ

1. Włączenie doradztwa zawodowego do lokalnych strategii rozwoju.
2. Rozwijanie partnerstw szkoła–samorząd–pracodawca.
3. Tworzenie systemów monitorowania losów absolwentów.
4. Inwestowanie w specjalistyczne szkolenia doradców zawodowych.
5. Wykorzystanie funduszy europejskich do finansowania programów stażowych i mentoringowych.

B.7. WNIOSKI

Skuteczność doradztwa zawodowego wobec dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w Polsce pozostaje w dużej mierze uzależniona od potencjału i zaangażowania jednostek samorządu terytorialnego. Samorząd pełni rolę kluczowego ogniwa łączącego system edukacji z lokalnym rynkiem pracy. Ograniczanie nierówności terytorialnych oraz rozwijanie modeli współpracy międzysektorowej stanowią warunek budowania inkluzyjnego systemu wsparcia.

PRZYPISY

1. D. E. Super, „A Life-Span, Life-Space Approach to Career Development”, w: D. Brown, L. Brooks (red.), Career Choice and Development, San Francisco 1990.
2. World Health Organization, International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF), Geneva 2001.
3. R. W. Lent, S. D. Brown, G. Hackett, „Toward a Unifying Social Cognitive Theory of Career and Academic Interest, Choice, and Performance”, Journal of Vocational Behavior 1994, nr 45(1).
4. Prawo oświatowe.
5. Ustawa o samorządzie gminnym.
6. Ustawa o samorządzie powiatowym.
7. Organisation for Economic Co-operation and Development, Sickness, Disability and Work: Breaking the Barriers, Paris 2010.
8. European Agency for Special Needs and Inclusive Education, Transition from School to Employment, Odense 2018.

C. Wykorzystanie narzędzi cyfrowych w doradztwie zawodowym dla dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

C.1. WPROWADZENIE

W dobie cyfryzacji edukacji narzędzia cyfrowe odgrywają coraz większą rolę w procesach doradztwa zawodowego. Rozdział ten analizuje możliwości wykorzystania platform online, testów cyfrowych, aplikacji mobilnych oraz systemów informacji zawodowej w pracy z dziećmi i młodzieżą ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE), w tym posiadającymi orzeczenia o niepełnosprawności. Przegląd literatury wskazuje, że narzędzia cyfrowe mogą wspierać indywidualizację doradztwa, zwiększać dostępność informacji oraz rozwijać kompetencje decyzyjne uczniów. Jednocześnie identyfikowane są bariery w ich stosowaniu, takie jak ograniczenia kompetencji cyfrowych nauczycieli i doradców oraz brak dostosowania materiałów dla uczniów z różnymi rodzajami niepełnosprawności. W rozdziale przedstawiono również rekomendacje dla praktyki doradczej i polityki edukacyjnej.

Doradztwo zawodowe w systemie edukacji pełni funkcję wspierania uczniów w planowaniu ścieżek edukacyjno-zawodowych, diagnozowaniu predyspozycji i rozwijaniu kompetencji decyzyjnych¹. Dla dzieci i młodzieży ze SPE proces ten wymaga indywidualizacji i uwzględnienia specyficznych ograniczeń i mocnych stron jednostki². W ostatnich latach rozwój narzędzi cyfrowych – w tym platform e-learningowych, testów online i aplikacji mobilnych – stwarza nowe możliwości wsparcia doradztwa zawodowego³.

Narzędzia cyfrowe mogą m.in.:

- umożliwiać adaptacyjne testowanie predyspozycji zawodowych,
- wspierać planowanie kariery za pomocą interaktywnych modułów edukacyjnych,
- zwiększać dostępność informacji zawodowej dla uczniów z ograniczeniami mobilności czy sensorycznymi,
- rozwijać kompetencje cyfrowe i decyzyjne uczniów⁴.

C.2. TEORETYCZNE PODSTAWY WYKORZYSTANIA NARZĘDZI CYFROWYCH W DORADZTWIE ZAWODOWYM

C.2.1. Modele doradztwa zawodowego a cyfryzacja

Społeczno-poznawcza teoria kariery (Lent, Brown, Hackett, 1994) podkreśla rolę poczucia własnej skuteczności i oczekiwań wobec rezultatów w procesie wyboru ścieżki zawodowej⁵.

Narzędzia cyfrowe mogą wspierać te mechanizmy poprzez:

- interaktywne scenariusze podejmowania decyzji,
- symulacje wyboru ścieżki edukacyjnej,
- monitoring postępów ucznia w czasie rzeczywistym⁶.

C.2.2. Specjalne potrzeby edukacyjne i adaptacja cyfrowa

Dzieci i młodzież z SPE **wymagają dostosowania materiałów cyfrowych do rodzaju niepełnosprawności**, np.:

- uczniowie z dysleksją – narzędzia z możliwością odsłuchu tekstu i powiększenia czcionki,
- uczniowie z niepełnosprawnością ruchową – interfejsy sterowane głosem lub przyciskami dużych rozmiarów,
- uczniowie z niepełnosprawnością sensoryczną – opcje audiodeskrypcji lub napisów, adaptacja kolorystyki i kontrastu⁷.

Dostosowanie cyfrowe zwiększa samodzielność uczniów i pozwala na większe zaangażowanie w proces doradztwa.

C.3. PRZEGLĄD NARZĘDZI CYFROWYCH STOSOWANYCH W DORADZTWIE ZAWODOWYM

C.3.1. Platformy informacyjne i portale edukacyjne

Platformy takie jak Inforzawodowe.pl oferują interaktywne bazy zawodów, testy predyspozycji i moduły planowania kariery⁸.

Dla uczniów SPE istotne jest, aby platformy umożliwiały:

- filtrowanie informacji pod kątem ograniczeń funkcjonalnych,
- prezentację treści w formie multimedialnej (video, audio, infografiki),
- prowadzenie działań doradczych w trybie online, np. konsultacje z doradcą⁹

C.3.2. Testy i ankiety online

Narzędzia diagnostyczne online pozwalają na szybkie gromadzenie danych o zainteresowaniach, predyspozycjach i kompetencjach ucznia¹⁰. Adaptacyjne testy cyfrowe oferują możliwość indywidualizacji trudności pytań i formy odpowiedzi, co jest szczególnie istotne dla uczniów z ograniczeniami poznawczymi lub sensorycznymi¹¹.

C.3.3. Aplikacje mobilne i symulatory kariery

Aplikacje mobilne umożliwiają uczniom prowadzenie dzienników zainteresowań, symulowanie ścieżek kariery i rozwijanie kompetencji miękkich¹². Interaktywne gry edukacyjne (serious games) mogą wspierać proces podejmowania decyzji zawodowych, szczególnie dla uczniów z SPE, poprzez angażującą, multisensoryczną formę nauki¹³.

C.4. KORZYŚCI WYNIKAJĄCE Z ZASTOSOWANIA NARZĘDZI CYFROWYCH

- **Indywidualizacja doradztwa** – możliwość dopasowania treści do poziomu kompetencji i rodzaju niepełnosprawności¹⁴,
- **Dostępność i elastyczność** – uczniowie mogą korzystać z narzędzi w dowolnym miejscu i czasie¹⁵,
- **Wspieranie kompetencji cyfrowych i decyzyjnych** – uczniowie zdobywają umiejętności korzystania z nowoczesnych technologii, rozwijają planowanie i rozwiązywanie problemów¹⁶,
- **Wzrost motywacji i zaangażowania** – interaktywne formy pracy zwiększają aktywność i samodzielność ucznia¹⁷.

C.5. BARIERY I WYZWANIA

Mimo potencjału narzędzi cyfrowych istnieją ograniczenia:

- **Brak dostosowania materiałów** do wszystkich rodzajów niepełnosprawności¹⁸,
- **Ograniczenia kompetencji cyfrowych doradców i nauczycieli¹⁹,**
- **Nierówny dostęp do sprzętu i internetu²⁰,**
- **Brak badań nad skutecznością konkretnych narzędzi** w kontekście SPE²¹

C.6. REKOMENDACJE PRAKTYCZNE

1. Wdrażanie platform z adaptacyjnym interfejsem i multimodalną prezentacją treści²²,
2. Szkolenia dla doradców zawodowych w zakresie kompetencji cyfrowych i pracy z uczniem z SPE²³,
3. Integracja narzędzi cyfrowych z planem edukacyjno-terapeutycznym ucznia²⁴,
4. Badania ewaluacyjne skuteczności narzędzi cyfrowych w doradztwie zawodowym²⁵.

C.7. WNIOSKI

Narzędzia cyfrowe stanowią istotne wsparcie w procesie doradztwa zawodowego dla dzieci i młodzieży z SPE. Pozwalają na indywidualizację działań, zwiększają dostępność informacji oraz rozwijają kompetencje uczniów. Ich skuteczność zależy jednak od dostosowania treści do potrzeb ucznia, kompetencji doradców oraz infrastruktury technologicznej. Konieczne są dalsze badania nad ewaluacją efektywności narzędzi cyfrowych oraz rozwój polityki edukacyjnej wspierającej integrację technologii w doradztwie zawodowym.

PRZYPISY

1. D. E. Super, *A Life-Span, Life-Space Approach to Career Development*, San Francisco, 1990.
2. European Agency for Special Needs and Inclusive Education, *Transition from School to Employment*, Odense, 2018.
3. A. R. Junaidi, M. Irvan, A. Ediyanto, & A. Sunandar, „Career guidance and counseling for learners with disabilities”, *PSIKOPEDAGOGIA*, 2021.
4. K. Alsaadat, „Job placement for students with special needs: Career and vocational guidance”, *European Journal of Special Education Research*, 2020.
5. R. W. Lent, S. D. Brown, G. Hackett, „Toward a Unifying Social Cognitive Theory of Career and Academic Interest, Choice, and Performance”, *Journal of Vocational Behavior*, 1994, 45(1).
6. D. Brown, L. Brooks, *Career Choice and Development*, San Francisco, 1990.
7. World Health Organization, *International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF)*, Geneva, 2001.
8. Ministerstwo Edukacji i Nauki, Inforzawodowe.pl.
9. Ośrodek Rozwoju Edukacji, *Doradztwo edukacyjno-zawodowe dla uczniów SPE*, 2022.
10. *Przewodnik doradczy dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, IBE, 2021.
11. I. Greiner, et al., *Materiały metodyczno-dydaktyczne do planowania kariery zawodowej uczniów*, KOWEZiU, 2006.
12. J. Nawój-Połoczańska, *Doradztwo zawodowe u progu zmian*, Szkoła-Zawód-Praca, 2020.
13. G. Mikołajczyk-Lerman, *Bariery edukacyjne osób z niepełnosprawnościami w Polsce*, 2013.
14. OECD, *Sickness, Disability and Work: Breaking the Barriers*, Paris, 2010.
15. *Raport National Disability Authority (Irlandia), Literature Review of Career Guidance for Learners with Disabilities*, 2020.
16. ORE, *Platformy edukacyjne i narzędzia cyfrowe w doradztwie zawodowym*, 2022.
17. B. Górka, *Poradnictwo edukacyjno-zawodowe dla dzieci i młodzieży w szkołach specjalnych*, ORE, 2015.
18. *Przewodnik „Kariery szkolna i zawodowa uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi”*, 2021.
19. *Analiza raportów JST dotyczących doradztwa zawodowego w szkołach specjalnych, 2020–2023*.
20. *Badania własne w szkołach specjalnych w Polsce*, 2022.
21. Junaidi et al., 2021, jak wyżej.
22. Alsaadat, 2020, jak wyżej.
23. Nawój-Połoczańska, 2020, jak wyżej.
24. IBE, 2021, jak wyżej.
25. OECD, 2010, jak wyżej.

D. Innowacyjne rozwiązania w doradztwie zawodowym dla dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

D.1. WPROWADZENIE

W obliczu dynamicznych zmian społecznych i technologicznych rośnie znaczenie innowacyjnych narzędzi w doradztwie zawodowym skierowanym do dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE). Rozdział przedstawia możliwe do zastosowania rozwiązania innowacyjne, takie jak cyfrowe platformy diagnostyczne, aplikacje mobilne wspierające planowanie kariery, symulatory i gry edukacyjne oraz technologie wspomagające dostępność. Analizuje także rolę współpracy międzyinstytucjonalnej i integracji doradztwa zawodowego z programami edukacyjnymi i społecznymi. Wskazano w tym rozdziale potencjalne korzyści, bariery wdrożeniowe oraz kierunki dalszych badań w obszarze innowacyjnego doradztwa zawodowego dla uczniów z SPE.

Doradztwo zawodowe pełni kluczową funkcję w przygotowaniu uczniów do samodzielnego podejmowania decyzji edukacyjnych i zawodowych. W przypadku dzieci i młodzieży z SPE proces ten wymaga indywidualizacji, uwzględnienia ograniczeń i mocnych stron uczniów oraz dostosowania metod i narzędzi do ich potrzeb¹.

Współczesne wyzwania rynku pracy, w tym szybkie zmiany technologiczne i rosnące wymagania kompetencyjne, stwarzają konieczność wprowadzania innowacyjnych rozwiązań w doradztwie zawodowym. Innowacje mogą zwiększać dostępność informacji, wspierać rozwój kompetencji miękkich, umożliwiać indywidualizację procesu doradczego oraz integrować edukację zawodową z nowoczesnymi technologiami².

D.2. TEORETYCZNE PODSTAWY INNOWACYJNEGO DORADZTWA ZAWODOWEGO

D.2.1. Teoria kariery a innowacje

Spółeczno-poznawcza teoria kariery (SCCT) podkreśla rolę poczucia własnej skuteczności i oczekiwań wobec rezultatów w wyborze ścieżki zawodowej³. Innowacyjne narzędzia cyfrowe i interaktywne umożliwiają uczniom doświadczenie sytuacji zawodowych w formie symulacji, co może zwiększać poczucie kompetencji i motywację do podejmowania decyzji⁴.

D.2.2. Specjalne potrzeby edukacyjne i adaptacja technologiczna

Dzieci i młodzież z SPE wymagają dostosowania narzędzi do rodzaju niepełnosprawności. Technologia wspomagająca (assistive technology) może obejmować:

- interfejsy sterowane głosem lub ruchem,
- opcje audiodeskrypcji i napisów,
- powiększone czcionki, kontrast i kolorystykę interfejsu⁵.

Dostosowanie to umożliwia pełniejsze uczestnictwo w procesie doradztwa i rozwijanie kompetencji decyzyjnych.

D.3. INNOWACYJNE ROZWIĄZANIA W DORADZTWIE ZAWODOWYM

D.3.1. Platformy cyfrowe i portale informacyjne

Cyfrowe platformy diagnostyczne **pozwalają na indywidualizację testów zainteresowań i predyspozycji zawodowych**. Przykłady obejmują interaktywne bazy zawodów, moduły samooceny oraz systemy rekomendacji ścieżki kariery. Platformy te mogą integrować treści multimedialne i funkcje komunikacji online z doradcą⁶.

D.3.1.1. Funkcja edukacyjna i informacyjna

Platformy cyfrowe i portale informacyjne dostarczają rzetelnych danych o różnych zawodach, ścieżkach kształcenia oraz wymaganiach rynku pracy.

- Dzieci i młodzież ze SPE mogą korzystać z materiałów dostosowanych do ich potrzeb (np. w formie multimedialnej, prostego języka, z podkładem audio lub wideo).
- Ułatwia to zrozumienie wymagań różnych zawodów, ich codziennych obowiązków i potencjalnych możliwości rozwoju.
- Portale często oferują interaktywne testy zainteresowań i predyspozycji zawodowych, co pozwala młodym ludziom świadomie planować swoją przyszłość

D.3.1.2. Personalizacja doradztwa

Dzięki technologii cyfrowej możliwe jest tworzenie spersonalizowanych ścieżek doradczych:

- Platformy mogą proponować zawody dopasowane do indywidualnych umiejętności i ograniczeń ucznia.
- Systemy wspierające decyzje zawodowe wykorzystują algorytmy, aby sugerować szkolenia, kursy lub praktyki najlepiej odpowiadające profilowi użytkownika.
- Młodzież ze SPE zyskuje możliwość eksploracji różnych opcji bez presji i w tempie dostosowanym do ich możliwości poznawczych.

D.3.1.3. Wsparcie w rozwijaniu kompetencji cyfrowych

Uczestnictwo w **doradztwie online** rozwija także **umiejętności cyfrowe**, które są kluczowe na współczesnym rynku pracy:

- Nawigacja po portalach, korzystanie z materiałów interaktywnych i aplikacji e-learningowych.
- Rozwijanie zdolności samodzielnego wyszukiwania informacji i oceny ich wiarygodności.
- Dla osób z SPE platformy oferują często narzędzia ułatwiające koncentrację, czytanie ze zrozumieniem czy adaptację materiałów do potrzeb sensorycznych.

D.3.1.4. Wsparcie w komunikacji i współpracy

Portale mogą **pełnić rolę pośrednika** w kontaktach z doradcami zawodowymi, nauczycielami, psychologami i rówieśnikami:

- Możliwość konsultacji online z ekspertami w dogodnym czasie.
- Fora i grupy dyskusyjne pozwalają wymieniać doświadczenia i obserwować różne ścieżki kariery osób z podobnymi ograniczeniami.
- Umożliwia to budowanie pewności siebie i poczucia kompetencji w planowaniu własnej ścieżki edukacyjno-zawodowej.

D.3.1.5. Monitorowanie postępów i dostosowanie wsparcia

Platformy cyfrowe pozwalają **śledzić rozwój zainteresowań i kompetencji ucznia**:

- Systemy e-portfolio umożliwiają dokumentowanie osiągnięć, projektów, zdobytych certyfikatów.
- Doradcy zawodowi mogą na bieżąco analizować dane i dostosowywać rekomendacje do zmieniających się potrzeb ucznia.
- Ułatwia to również raportowanie postępów do rodziców, nauczycieli lub instytucji wspierających.

D.3.2. Aplikacje mobilne i adaptacyjne

Aplikacje mobilne wspierają prowadzenie dzienników zainteresowań, monitorowanie postępów ucznia oraz symulowanie wyborów zawodowych. Adaptacyjne funkcje umożliwiają dopasowanie trudności testów do poziomu kompetencji oraz rodzaju niepełnosprawności ucznia⁷.

D.3.2.1. Funkcje aplikacji mobilnych

Aplikacje mobilne dla doradztwa zawodowego mogą pełnić wiele funkcji, m.in.:

- **Bazy zawodów** – interaktywne opisy profesji, wymaganych kompetencji i perspektyw zatrudnienia.
- **Narzędzia samooceny** – testy predyspozycji zawodowych, kwestionariusze zainteresowań i kompetencji.
- **Planowanie ścieżki kariery** – możliwość tworzenia indywidualnych planów edukacyjno-zawodowych i harmonogramów działań.
- **Komunikacja z doradcą** – funkcje konsultacji online lub przesyłania wyników diagnostyki.

Dzięki mobilności, aplikacje umożliwiają uczniom korzystanie z doradztwa niezależnie od miejsca pobytu, co zwiększa elastyczność procesu doradczego i umożliwia wielokrotne powtarzanie aktywności w dogodnym czasie.

D.3.2.2. Przykłady wykorzystania

W polskich szkołach coraz częściej stosuje się aplikacje typu Infozawodowe.pl, które oferują moduły samooceny oraz interaktywne informacje o zawodach, dostosowane do różnych grup wiekowych i potrzeb uczniów SPE.

Inne platformy oferują gry symulacyjne i adaptacyjne scenariusze zawodowe, które pozwalają uczniom doświadczać sytuacji zawodowych w środowisku wirtualnym.

D.3.2.3. Definicja i funkcje

Aplikacje adaptacyjne to narzędzia, które automatycznie dostosowują poziom trudności zadań, tempo pracy, interfejs oraz sposób prezentacji treści do indywidualnych możliwości użytkownika. W doradztwie zawodowym mogą to być:

- adaptacyjne testy zainteresowań i kompetencji,
- scenariusze wyboru ścieżki zawodowej, które zmieniają się w zależności od wyników ucznia,
- interfejsy uwzględniające ograniczenia sensoryczne lub motoryczne.

D.3.2.4. Korzyści dla uczniów SPE

Dzięki adaptacyjności:

1. **Indywidualizacja procesu doradczego** – uczniowie pracują w tempie dopasowanym do ich potrzeb i możliwości, co zwiększa komfort i motywację.
2. **Redukcja barier poznawczych** – prezentacja treści w formie wizualnej, audiodeskrypcji, powiększonego tekstu lub kolorystyki wspomagającej koncentrację.
3. **Feedback i rozwój kompetencji** – natychmiastowe informacje zwrotne pomagają uczniom lepiej zrozumieć swoje mocne strony oraz obszary do rozwoju.

D.3.3. Symulatory i gry edukacyjne (serious games)

Symulatory kariery oraz gry edukacyjne **pozwalają uczniom doświadczać sytuacji zawodowych w środowisku wirtualnym**. Mogą wspierać rozwój kompetencji miękkich, planowania kariery, podejmowania decyzji i pracy zespołowej. Interaktywne scenariusze zwiększają zaangażowanie i motywację uczniów SPE⁸.

D.3.3.1. Symulatory zawodowe

Symulatory zawodowe odtwarzają **realistyczne scenariusze pracy w danej profesji**, umożliwiając uczniom:

- eksperymentowanie z różnymi zadaniami zawodowymi,
- obserwowanie konsekwencji podejmowanych decyzji,
- rozwijanie kompetencji praktycznych i miękkich, takich jak komunikacja, współpraca czy planowanie działań.

Dzięki symulacjom uczniowie SPE mogą w bezpieczny sposób testować swoje predyspozycje zawodowe oraz rozpoznawać mocne strony i obszary wymagające wsparcia, bez ryzyka realnych porażek w środowisku pracy.

D.3.3.2. Gry edukacyjne typu serious games

Serious games **łączą elementy rozrywki z celami edukacyjnymi**, w tym doradztwem zawodowym. Wykorzystanie gier pozwala:

- angażować uczniów w proces nauki poprzez mechanizmy motywacyjne,
- rozwijać kompetencje poznawcze i społeczne w kontekście planowania kariery,
- wprowadzać zadania problemowe wymagające analizy sytuacji, podejmowania decyzji i przewidywania konsekwencji.

Gry tego typu można adaptować do różnych poziomów umiejętności oraz rodzajów niepełnosprawności, np. poprzez zwiększenie czytelności interfejsu, zastosowanie audiodeskrypcji lub uproszczenie zadań logicznych.

D.3.3.3. Korzyści z wykorzystania symulatorów i gier edukacyjnych

D.3.3.3a. Indywidualizacja procesu doradczego

Symulatory i gry **pozwalają uczniom pracować w tempie dopasowanym do ich możliwości, co jest szczególnie ważne dla osób ze SPE**. Dzięki elastyczności rozgrywki, uczniowie mogą powtarzać zadania, analizować swoje decyzje i rozwijać kompetencje we własnym rytmie.

D.3.3.3b. Rozwój kompetencji miękkich i decyzyjnych

Interaktywne scenariusze uczą umiejętności podejmowania decyzji, rozwiązywania problemów, pracy zespołowej oraz planowania działań. Takie doświadczenia sprzyjają budowaniu pewności siebie i poczucia własnej skuteczności zawodowej.

D.3.3.3c. Motywacja i zaangażowanie uczniów

Mechanizmy gier, takie jak system punktów, nagród czy poziomów trudności, **zwiększają zaangażowanie uczniów w proces doradztwa zawodowego**. Dla uczniów ze SPE gry mogą stanowić atrakcyjniejszą alternatywę dla tradycyjnych testów i lekcji teoretycznych.

D.3.4. Technologie wspomagające dostępność

Integracja technologii wspomagających, takich jak czytniki ekranu, interfejsy ruchowe i sterowanie głosem, zwiększa dostępność narzędzi doradczych dla uczniów z ograniczeniami sensorycznymi lub ruchowymi⁹.

D.3.4.1. Charakterystyka technologii wspomagających

Technologie wspomagające dostępność obejmują szeroki zakres narzędzi i urządzeń, które ułatwiają korzystanie z materiałów edukacyjnych, interaktywnych aplikacji, gier edukacyjnych i platform doradczych. Do najważniejszych grup technologii wspomagających należą:

- **Interfejsy alternatywne i wspomagające sterowanie** – urządzenia umożliwiające obsługę komputerów i aplikacji za pomocą ruchu głowy, oczu, gestów lub głosu.
- **Oprogramowanie wspomagające czytanie i pisanie** – synteza mowy, czytniki ekranu, powiększanie tekstu, zmiana kontrastu i kolorystyki.
- **Technologie wspierające komunikację** – komunikatory i tablice komunikacyjne umożliwiające osobom z ograniczeniami mowy wyrażanie myśli i podejmowanie decyzji

- **Urządzenia multisensoryczne** – narzędzia angażujące kilka zmysłów, np. dotyk, słuch i wzrok, co ułatwia zrozumienie treści i rozwijanie kompetencji decyzyjnych.

Dostosowanie technologii do indywidualnych potrzeb ucznia jest kluczowe dla zwiększenia jego udziału w procesie doradztwa zawodowego i redukcji barier edukacyjnych.

D.3.4.2. Zastosowanie technologii wspomagających w doradztwie zawodowym

D.3.4.2a. Wsparcie w diagnozie predyspozycji zawodowych

Technologie wspomagające umożliwiają uczniom ze SPE samodzielne wykonywanie testów zainteresowań, predyspozycji i kompetencji. Dzięki adaptacyjnym interfejsom uczniowie mogą wykonywać zadania w tempie dostosowanym do ich możliwości, a wyniki diagnostyki są automatycznie przetwarzane i prezentowane w sposób zrozumiały.

D.3.4.2b. Ułatwienie planowania ścieżki kariery

Platformy doradcze zintegrowane z technologiami wspomagającymi pozwalają uczniom tworzyć indywidualne plany edukacyjno-zawodowe. Funkcje te umożliwiają wizualizację ścieżek kariery, symulowanie wyborów edukacyjnych i zawodowych oraz dostosowanie prezentacji informacji do możliwości sensorycznych i poznawczych ucznia.

D.3.4.2c. Integracja z aplikacjami mobilnymi i grami edukacyjnymi

Technologie wspomagające zwiększają dostępność narzędzi cyfrowych stosowanych w doradztwie, takich jak gry edukacyjne, symulatory zawodowe czy aplikacje mobilne. Dzięki temu uczniowie ze SPE mogą aktywnie uczestniczyć w interaktywnych scenariuszach, rozwijać kompetencje miękkie oraz uczyć się podejmowania decyzji w środowisku wirtualnym.

D.3.4.3. Korzyści stosowania technologii wspomagających

- **Indywidualizacja doradztwa** – uczniowie pracują w tempie dopasowanym do swoich możliwości i potrzeb.
- **Zwiększenie dostępności informacji** – technologie umożliwiają pełny udział uczniów ze SPE w procesie doradztwa zawodowego.
- **Rozwój kompetencji cyfrowych i decyzyjnych** – korzystanie z narzędzi wspomagających wspiera naukę samodzielnego planowania kariery.
- **Motywacja i zaangażowanie** – interaktywne, dostosowane do potrzeb środowisko sprzyja większemu zainteresowaniu procesem doradczym.

D.3.5. Współpraca międzyinstytucjonalna

Innowacyjne doradztwo zawodowe **powinno być wspierane przez współpracę** z lokalnymi pracodawcami, organizacjami pozarządowymi, instytucjami edukacyjnymi i urzędami pracy.

Partnerstwa te umożliwiają tworzenie realnych ścieżek kariery, praktyk zawodowych i wsparcia dla uczniów SPE¹⁰.

D.3.5.1. Integracja zasobów i kompetencji

Współpraca międzyinstytucjonalna umożliwia integrację różnorodnych zasobów: merytorycznych, technologicznych i kadrowych. Szkoły mogą dostarczać wiedzy o uczniach i ich potrzebach edukacyjnych, doradcy zawodowi – specjalistyczną wiedzę o rynku pracy, a urzędy pracy oraz organizacje pozarządowe – informacje o możliwościach staży, praktyk i programów wsparcia dla osób z niepełnosprawnościami. Takie podejście zwiększa efektywność doradztwa i pozwala tworzyć spójne ścieżki kariery dla uczniów SPE.

D.3.5.2. Tworzenie programów praktyk i staży zawodowych

Dzięki współpracy z lokalnymi pracodawcami i instytucjami rynku pracy możliwe jest organizowanie praktyk, staży i wolontariatu dostosowanego do możliwości uczniów. Programy te pozwalają zdobywać doświadczenie zawodowe w kontrolowanym środowisku, a także rozwijać kompetencje społeczne i zawodowe, które trudno wykształcić wyłącznie w warunkach szkolnych.

D.3.5.3. Mechanizmy współpracy międzyinstytucjonalnej

D.3.5.3a. Sieci współpracy i partnerstwa lokalne

Efektywna współpraca **wymaga budowania formalnych i nieformalnych sieci partnerstw**. Mogą to być:

- lokalne konsorcja szkół i poradni psychologiczno-pedagogicznych,
- porozumienia między szkołami a organizacjami pozarządowymi,
- platformy wymiany informacji między doradcami zawodowymi a urzędami pracy.

Takie mechanizmy umożliwiają **koordynację działań, wymianę doświadczeń i monitorowanie postępów uczniów** w różnych środowiskach.

D.3.5.3b. Integracja narzędzi i technologii

Współpraca międzyinstytucjonalna umożliwia integrację narzędzi cyfrowych wykorzystywanych w doradztwie, takich jak platformy e-learningowe, aplikacje mobilne, symulatory zawodowe czy technologie wspomagające dostępność. Uczniowie mogą korzystać z tych narzędzi w różnych instytucjach, co zwiększa spójność procesu doradczego i ułatwia monitorowanie postępów.

D.3.5.4. Korzyści współpracy międzyinstytucjonalnej

1. **Lepsze dopasowanie wsparcia do potrzeb uczniów** – integracja informacji z różnych źródeł pozwala na indywidualizację doradztwa.
2. **Rozszerzenie możliwości edukacyjnych i zawodowych** – dostęp do praktyk, staży i programów wsparcia zwiększa szanse uczniów na integrację społeczną i zawodową.
3. **Wymiana doświadczeń i know-how między instytucjami** – doradcy i nauczyciele mogą korzystać z najlepszych praktyk w zakresie pracy z uczniami SPE.
4. **Zwiększenie efektywności działań doradczych** – eliminacja duplikacji działań i lepsze wykorzystanie dostępnych zasobów.

D.3.5.5. Wyzwania współpracy międzyinstytucjonalnej

Pomimo licznych korzyści, współpraca międzyinstytucjonalna napotyka na bariery:

- brak jasnych procedur i standardów koordynacji działań,
- różnice w dostępnych zasobach i kompetencjach kadry,
- ograniczone finansowanie projektów międzyinstytucjonalnych,
- trudności w monitorowaniu i ewaluacji efektów działań w różnych instytucjach.

D.3.5.6. WNIOSKI

Współpraca międzyinstytucjonalna stanowi kluczowy element skutecznego doradztwa zawodowego dla dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Pozwala na lepsze dostosowanie działań do indywidualnych potrzeb uczniów, rozwija ich kompetencje zawodowe i społeczne, a także zwiększa dostęp do praktyk, staży i wsparcia instytucjonalnego. Efektywne wdrożenie wymaga jednak stworzenia formalnych mechanizmów współpracy, integracji narzędzi cyfrowych oraz zapewnienia szkoleń dla doradców i nauczycieli.

D.4. KORZYŚCI I BARIERY WDROŻENIOWE INNOWACJI

D.4.1. Korzyści

- indywidualizacja procesu doradczego,
- zwiększenie dostępności informacji,
- rozwój kompetencji cyfrowych i decyzyjnych,
- angażująca, multisensoryczna forma nauki¹¹.

D.4.2. Bariery

- ograniczone kompetencje cyfrowe doradców,
- niedostosowanie materiałów do wszystkich typów niepełnosprawności,
- nierówny dostęp do urządzeń i internetu,
- brak systematycznych badań nad skutecznością innowacyjnych narzędzi¹

D.5. WNIOSKI I REKOMENDACJE

Efektywne wdrażanie innowacji w doradztwie zawodowym wymaga:

1. Systematycznego szkolenia doradców w zakresie narzędzi cyfrowych i technologii wspomagających,
2. Integracji innowacyjnych narzędzi z indywidualnym planem edukacyjno-zawodowym ucznia,
3. Współpracy między szkołami, instytucjami rynku pracy i organizacjami pozarządowymi,
4. Monitorowania i ewaluacji efektów działań doradczych oraz badań naukowych nad ich skutecznością¹³.

Innowacyjne rozwiązania mogą znacząco podnieść efektywność doradztwa zawodowego dla uczniów z SPE, zwiększając ich szanse na świadome planowanie ścieżki edukacyjno-zawodowej i integrację społeczną.

PRZYPISY

1. D. E. Super, A Life-Span, Life-Space Approach to Career Development, w: D. Brown & L. Brooks (red.), Career Choice and Development (San Francisco: Jossey-Bass, 1990).
2. European Agency for Special Needs and Inclusive Education, Transition from School to Employment (Odense, 2018).
3. R. W. Lent, S. D. Brown, G. Hackett, „Toward a Unifying Social Cognitive Theory of Career and Academic Interest, Choice, and Performance”, Journal of Vocational Behavior 45, nr 1 (1994): 79–122.
4. K. Alsaadat, „Job Placement for Students with Special Needs: Career and Vocational Guidance”, European Journal of Special Education Research, 2020.
5. World Health Organization, International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF) (Geneva: WHO, 2001).
6. Ministerstwo Edukacji i Nauki, Inforzawodowe.pl.
7. Ośrodek Rozwoju Edukacji, Doradztwo edukacyjno-zawodowe dla uczniów SPE, 2022.
8. J. Nawój-Połoczańska, Doradztwo zawodowe u progu zmian, Szkoła – Zawód – Praca, 2020.
9. I. Greiner, et al., Materiały metodyczno-dydaktyczne do planowania kariery zawodowej uczniów (Warszawa: KOWEZiU, 2006).
10. European Agency for Special Needs and Inclusive Education, materiały dotyczące zatrudnienia wspomaganego, 2021.
11. Ibid.
12. A. R. Junaidi, M. Irvan, A. Ediyanto, & A. Sunandar, „Career Guidance and Counseling for Learners with Disabilities”, PSIKOPEDAGOGIA, 2021.
13. OECD, Sickness, Disability and Work: Breaking the Barriers (Paris: OECD Publishing, 2010).

CENTRUM WSPARCIA RZEMIOSŁA, KSZTAŁCENIA DUALNEGO I ZAWODOWEGO W KALISZU

62-800 KALISZ, UL. NOWY ŚWIAT 13
TEL. +48 62 742 44 58
E-MAIL: BIURO@CWRKDIZ.KALISZ.PL

WWW.CWRKDIZ.KALISZ.PL

Opracowanie przygotowane na zlecenie Centrum Wsparcia Rzemiosła,
Kształcenia Dualnego i Zawodowego w Kaliszu.